

ШЫН

№ 123
(18085)

2011 чылдың
октябрь 25,
вторник

Садар өртээ
5 рубль.

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелээн

Шинтилер-политиктиг солун

e-mail: shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru

«ДАЛАЙГА ДАМДЫ ДУЗА...»

• Күрүне Думазының депутады-биле ужуражылгадан репортаж

Стипендиаттар депутат-биле.

Октябрь 24. Россия Федерациязының Күрүне Думазының депутады Лариса Шойгунун Тываның күрүне университетинин студентилери болгаш башкылары-биле ужуражышкыны. Ажыл-агыйжы сургакчылаашкын кылып келген санында Л.К.Шойгу студентилер-биле ыяп-ла ужуражыр аргазын тып келген. Ынчангаш ТывКУ бо удаада база депутатты өөрүшкү-биле уткуп алган.

— Силер-биле, шынап-ла, каш-кап ужурашкан бис, чамды-арны дыка эки таныыр, билер парган мен. Кады ажылдап-даа урар бис. Чамдыктарыңар доозуп оруптарга, чаа студентилер немец кээп турар, ынчангаш ужура-ылга санында чугаалажыры меңээ олун-даа. Ынчангаш силерге үзүрел, силерге чоргаарланып, экилминин ханызындан «далайга амды дуза» дээр дег, шаам-биле аадыккаар-дыр мен.

Бо удаада өөрүнчү медээни келген боор мен деп бодап тур мен. Тывадан сенатор Алексей Пиманов-биле кады эки өөредил-гиз, хой-ниити ажылынга идеп-тиг студентилерге боттары-вис-ин Күрүне Думазындан болгаш Федерация Чөвүлелинден ап турар алыны-выстан стипендиялар тусыр шийтирпни хүлээнип алган парган улус бис. Университет бис-тин шийтиривисти деткип, мөө-нени организастаан, ол дээш тирдивис. Бистиң шийтиривисти-г болуушкун кылдыр хүлээп-тарыңар дээш база өөрүп тур-с, зал долдур чыгып келгениңер-иш четтирдим, үе-шагывысты-наары-биле ам чогу-на келген-дэмче кириптейн, оон соонда-тырылгарга харыылап болур мен, ыяктар—деп, Лариса Күжүгет-на ужуражылганы ажитты.

Улаштыр ТывКУ-нун проректо-рун оралакчызы Алена Сторо-нко конкурска тиилекчи болгаш,

стипендия алыр эргени алган сту-дентилерни адап эгеледи. Лариса Күжүгетовна депутат биле сенатор-нун стипендиязын алган студен-тилерге тураскаал болуп артып калыр кылдыр тускай дипломнары тывыспышаан, 2 муң рубль стипен-дияларны тергип өөредилгелиг аныяктарга тыпсып эгеледи.

— Бо удаада сентябрь биле ок-тябрь айларның стипендиязын ка-тай тыпсып тур бис. Келир айдан эгелеп 2 муң рубль стипендияны Чазаак бажыңында мээң улус хүлээп алыр өрээлимде олурар дузалак-чымдан алыр силер. Ынчал кээрге, ай санында депутат база сенатор-биле деңге эвээш-даа болза шалың алыр болганыңар-биле байыр че-дирип тур мен—деп, байыр че-дирип, студент бүрүзүнүн холун тудуп, чылыг күзээшкinnerни ол кылган.

Сценаже улай-улай аныяк оол-дар, кыстар үнүп-ле турлар. Кым-нарыл ол? Айлана Бурулей, 5 курс (Физика-математика факультеди); Идигел Чамбал 5 курс (ЕГФ); Шенне Биче-оол 4 курс (төөгү); Чойгана Данчай-оол 4 курс (ЕГФ); Артыш Монгуш 5 курс (көдээ ажыл-агый). Бо алды студентиге Лариса Күжү-гетовна Шойгу бодунун адындан стипендияларны тывысты.

Дараазында сценаже база-ла б студент үнүп эгеледи. Оларга сена-тор Алексей Пимановтун стипен-диязын тыпсып тур. Ол дээрге На-дежда Сухоросова 4 курс (юрфак); Чечек Монгуш (юрфак); Анай-Хаак

Бадыйап 5 курс (төөгү); Оюу Оор-жак 4 курс (төөгү); Радомир Чигжит база Амир Ондар (экономика) олар-дыр.

Студентилерниң өмүнээзинден ТКУ-нун проректору В.О. Ооржак Лариса Күжүгетовнага өөрүп чет-тиргенин илеретти.

— Моон сонгаар-даа конкурс-тарга эки киржип, солун төле-вилелдерни чогаадып, эки өөрени-риңерни күзедим. Амдызында алды факультеттен 6-6 кижиге стипендия тыпсып турары-вис ол. Оон соонда факультеттерниң шуп-тузундан тергипинерге тыпсырын өөренип көөр бис. Ам чугаалажып болур бис—деп, Лариса Шойгу студентилерни чугааже чалады.

—Эртем-шинчилел ажылдары кылып турар студентилерге деткимче болур ирги бе?

—Аргалыг-ла болза, эртем-шин-чилел ажылдары кылып турар сту-дентилерге база тыпсыксаар-дыр бис, ынчалза-даа акша-шалыңы-выстан үзүп берип турар болганда, күзээни-вис дег болуру берге. Ын-чалза-даа силер эки өөренир-ле болзуңарза, бис кызыдар бис, фа-культеттерниң шуптузундан шилип, тыпсыр бис—деп харыылаарга, студентилер изиг адыш часкааш-кыннары-биле харыыладылар.

—Амдыралда бергелерге таварышкаш, канчаар ажып эртип келген силер?

—Кижиниң бодундан дыка ха-мааржыр. Быйык тура-сорукуг бо-лур херек. Амдыралчы сорулга-зын шын шилип алырындан база дыка хамааржыр. Ада-иезинден ба-за. Бистиң өг-бүлөгө бистерниң ши-лишкinnerни-виске ада-иевис ка-жан-даа удурланып турбаан, олар чүгө деткип турганы бистиң аксы-выс-кежи. Мен математика угла-нышкынның школага бот-өөредил-ге-биле база өөренип турдум. Жур-налист болур күзелим турган, ачам журналист болгаш. Келзе-келзе эм-чи болурум ол-дур дээримге, улу-

зум кайгал ханмаан. Бодумнуу-биле болган, эмчи болганымга чаңгыс-даа катап хомудуп көрбээн мен.

Амдырал хуннун-не катап эгелеп турар болганда, чүнү-даа катап эгелээр аргаңар бар-дыр. Бөгүн эки чүүлү кылып каар бол-зуңза, хуннун-не эки чүүлү кылып болзуңза, амдыралыңның эки болур барымдаазын тургузуп турарың ол-дур. Бо дээрге Далай-Лама башкының сестери-дир. Дыка ханы уткалыг сестер.

—Амгы үеде кандыг телеви-лелдер-биле ажылдап тур силер, Лариса Күжүгетовна?

—Дөгезин санаар болза, дыка хой-дур ийин. Эрткен неделяда Россия Федерациязының Кадык камгалал яамызындан меңээ доку-ментилер тудуп алгаш чедип кел-геш, 90 млн. рубльди федералдыг бюджеттен силерниң дилээнер-биле Кызылда пеританалдыг төпке аңгылап бердивис деп чедип кээрге, дыка амырадым. Мен диленип чеде бербээн, а олар меңээ харыылап чедип келгени дээш аан. Мени де-путат деп көрүп турары дээрге-ле, мээң чер-чуртум Тывага хүндүткел, оон чонунга хүндүткел-дир деп хүлээп алдым.

Оон аңгыда Поклонная дагда сарыг шажын хүрээзиниң тудуунун дугайында айтырыгны катап эгеле-дивис. Тудар черни чөпшээр-дип алган бис. Хүрээ тудуу арай чыл-байн тур. Калмыкия, Бурятия, Тыва — бо үш чуртун шажын ажылдак-чыларының аразында бот-боттарын билишпейн турарында бе азы чүде чүве ийик. Ноябрьда үш чуртун төлээлери ол айтырыг дээш катап душчур, хуралдаар болдувус.

Медицина айтырыгларын хойү-биле ажылдап тур бис. Ийиги номчулганын эрттирип алдывыс.

Кызыл аэропортунун самолет ужуп-хонар оруунун септелгезиниң айтырыын А.В.Пиманов-биле ший-тир чедип алдывыс. Ону феде-ралдыг деңгелди кылып дээш,

элээн хөдөлдүвис. Шыдаштывыс.

«Тувакобальт» комбинатының хоралыг артынчыларын арыглар талазы-биле айтырыгны көдүрүп тур бис.

—Чаңгыс аай күрүне экза-меннеринге силерниң хамаа-рылганың кандыгыл?

—Силер чүү деп бодаар силер?

—Мээң дуңмаларым дыка берге-дир деп турарлар. Баш-кылар безин ол айтырыгларның дөгезин харыылап шыдавайн баар-дыр дээр.

—ЧКЭ мен бодаарымга дыка эптиг. Ырак-узак хоорайларже че-дип барып экзамен дужаап турбас көрүңер даан. Орта акша чарыг-далы дыка улуг болгай. Кирип шы-даар-шыдавас-даа болза, шаанда ыяап-ла ол хоорайга чедип, доку-ментилер дужаап, чурттаар квар-тираны түр када хөлөзилээр турган болгай. Ам амыр-дыр.

Чогум ЧКЭ болур-чогууру-биле чоруттунмайн турары харын чөп. Ынчалза-даа келир үеде өөредилге айтырыглары ЧКЭ-нин эргезинде болуру чугаа чок.

— Силерни Тибетке чораан деп билер бис, Далай-Лама башкыга кандыг айтырыглыг чедип чордуңар?

—Бо айтырыгга күзөлдүм-биле харыылаан. Үстүнде адааным үш чурттуң—Калмыкия, Бурятия, Тываның төлээлери кады барып чор-дувус. Бөлүктүн удуртукчузу чор-дум. Далай-Лама башкы-биле аныяктарның моральдыг мөзү-шы-нар байдалының дугайында чугаа кылдывыс. Ону Далай-Лама башкы дыка чоок хүлээп алган. 20 минута дургузунда хүлээп алыр тургаш, ол бистиң-биле 55 минута иштинде чу-гаалажып келди. Чанында улустары далаштырбаан болза, оон-даа хой-нү чугаалажыр турган боор. Ужу-ражылга соонда бир кижиге меңээ келгеш, Далай-Лама башкының даалгазы-биле силер-биле ажыл-даар болдум дээрге, шуут кайгал кагдым. Ол Далай-Лама башкының ажылдап олар аудиенциязының бүгү библиотекаларының болгаш архивтериниң эргелекчизи болду. Дыка-ла онза кижиге. Оюн-баштаа-даа аажок. Ол биске бар-ла архив монографияларын көргүстү. Хан-биле бижип кааннары безин бар. Бир дыка онза ном берип каан. Ону очулдуртуп тур бис. Чырыкче пар-лаар бис. Далай-Лама башкының медеглелдерин, видеомедеглелде-рин бээрин дилээн мен. Ынчангаш ол дузалакчызын душтуруп кааны ол. Келир чылын ол Тывага кээрин аазаан.

Далай-Лама башкы ам 76 хар-лыг. Политиктиг удуртукчу хүлээл-гезин хүлээди бээринге белен мен дээр болду. 2 хире чыл эртсе, ону чалаары белен апаар боор деп бо-даар-дыр мен.Ынчан ол политиктиг баштын эвес, а шажын баштын апаар болза аан.

Светлана БАЛЧЫР.

Чингис СААЯНЫҢ тырттыр-ган чүрүч.

ШААЖАНДА КУТКАН ЫШКАШ...

Чүгле тыва эвес, а чамдык түрк тоолдарны безин «Сүт-Хөл шалбаа, Сүмбер-Уула тей турар шагда...» деп ыдып эгелээри таварылга эвес. Сүт-Хөл — онзагай оран. Улуг Кызыл-Тайга таңдызының кырында чалгып чыдар арыг-кылаң хөлдү көөрге, аякта куткан ак сүт-ле! Ол дээрге бойдустун хуулгаазыны, ховар чаялгазы-дыр.

База бир тывызыксыг чүүл — Сүт-Хөл кожуунун ажы-төлүнүн аразында ат-алдарлыг малчыннар, тараажылар, политиктер, эртемденнер, чогаалчылар, артистер, мөгелер дээш, чонга билдингир кижилерниң хөйү. Ол ышкаш Сүт-Хөл — экер-эрес алдан-маадырларның чурту.

Октябрь 21-22 хүннеринде Сүт-Хөл кожуун тургустунганындан бээр 70 чыл болган оюн демдеглед эрттирген. Байырлалдың баштайгы хүнүнде байырлыг чыскаал, көдээ чер, мал ажил-агыйының продукциязының «Дүжүт-2011» байырлалы болгаш ус-шевер чоннун бүдүрген ажилдарының делгелгези организастаттыг.

Байырлыг хуралга Сүт-Хөл кожуун чагыргазының даргазы Орлан Александрович Монгуш ук кожуунун 70 чылдар дургузунда канчаар хөгжүп келгенин база бо хүнде амыдыралын таныштырган. Төөгүлүг илеткелдин соонда, Тыва Республиканың Чазаның Даргазының байырлыг чагаазын Дарганың бирги оралакчызы В.Бартына-Сады номчуп, сүт-хөлчүлерге чаа-чаа чедишкиннерлиг, тура-соруу, хей-ады бедик киискип чоруурун, өг-бүлезинге аас-кежиктиг, кадыкшылы быжыг болурун күзээн. Чазак Даргазының Сүт-Хөл кожууну республикада дүрген сайзырап, ажил-агыйың шупту адырларын бедик деңгелге көдүреринче угланган хөгжүлдениң чедишкиннерин демниг чедип ап чоруур кожуунарның мурнуку одуруунче кирип турарын демдеглээни, оң чурттакчыларынга бедик үнелел болган. Чазак Даргазының Хүндүлел бижии-биле кожуунун экономиктиг хөгжүлдезинге кириген ачы-хавыязы, хөй чылдарда ак сеткилдиг ажил-ижи дээш Алдан-Маадыр суурнун уругларның уран чүүл школазының башкызы Валерий Ооржак, кожуунун төп библиотеказының ажилдакчызы Оюмаа Коңзай-оол, төп эмнелгениң фельдшер Мария Сарыглар болгаш оон-даа өскелер шаңнаткан. Сүт-Хөл кожуун чагыргазының килдис эргелекчизи Вера Монгушка Тыва Республиканың алдарлыг ажилдакчызы, уран чүлдүн хоочуну Доржу Монгушка Тыва Республиканың культуразының алдарлыг ажилдакчызы, Алдын-оол Сарыгларга Тыва Республиканың көдээ ажил-агыйының алдарлыг ажилдакчызы деп хүндүлүг аттарны тывыскан. Республика болгаш кожуун солунарының идепкейлиг бижикчизи, журналист, чогаалчы Бораш Ондарны «Тыва Республиканың шылга-раңгай күш-ажыл дээш» медалы-биле шаңнаан. Ол ышкаш кожуунун школаларының болгаш төп эмнелгезинин материал-техниктиг баазына акша-хөргө деткимчезин бээриниң дугайында сертификаттарны тывыскан.

Тыва Республикадан сенатор Алексей Пиманов юбилейжилерге байыр чедирип, ажил-херекчи үнүүшкүннер үезинде Тыва черге, тыва чонга ынакшыг бергенин, моон-даа сонгаар аалдап кээп,

Байырлалдың кааң-аас хүнүнде.

чоннун айтырыгларын шиитпирлээр дээш кызып ажилдаарын аазаан. Ол Сүт-Хөл кожуунун назы чет-пээннер социал хоргадал төвүнүн уруглары-биле ужуражып, оларга спортчу дериг-херекселдерни болгаш компьютерни белекке чорудуп бээриниң дугайында өөрүшкүлүг медээни дыңнаткан. Россияның төп телевидениезинде «Кижил болгаш хоойлу» деп дамчыдылганы эрттир турар билдингир тележурналисти уруглар улуг сонургал-биле уткуп, оң-биле кады чурукка тырттырып алганнар (чурукта).

Ол хүн Алексей Пиманов ажил-ишчи үнүүшкүнүн Дээди Хуралдың (парламентиниң) даргазы Каң-оол Даваа болгаш оон-даа өске даргалар-биле Ак-Довурактың даг-дүгү комбинатындан эгелзэн. «Тыва-даг-дүгү» комбинаттың директору Ахат Абдуражманов, «Энкор» нии-тилелиниң директору Абдумалик Хамралиев-биле ужуражып, комбинаттың байдалы-биле танышкаш, аңаа чүгле даг-дүгүн бүдүрер эвес, а даг-дүгү-биле пөс кылырының дугайында база ол ажилга херек дериг-херекселдер садып алыр акшаландырышкын айтырыгларын чугаалашкан. Дараазында Ак-Довурактың уран чүүл өргээзинге чурттакчы чон-биле ужуражып, оларны дүвүредип турар энергетика, демир-орук тудуунга хамаарышкан айтырыгларга харыыларны тода берген. А Сүт-Хөл кожуунун байырлалына ажил-ишчи чугаалар-даа кылбаан, байырлал байырлал-ла болгай, чоннун өөрүшкүзүн үлежип, байыр чедирген.

Суг-Аксы суурга ол хүн кижиле бажы кизирт, төп кудумчуларда аай-дедир шуушкан машина-балгат-даа хөй болган. Ондар Александр аттыг культура бажының рес-

публиканың уран чүүлүнүн тергилерини — Сүт-Хөл чурттуг артистерниң концертти зал долу чонну чыыпкан. Аңаа Дээди Хуралдың (парламентиниң) даргазы Каң-оол Даваа: «Бо дээрге, чүгле Сүт-Хөл кожуунун эвес, бүгү республиканың байырлалы-дыр» — деп кожуун байырлалын үнелеп көргөн. Ол кожуунун тургустунганындан бээр 70 чыл болган юбилейи-биле хол-баштыр «Чаңгыс демниг Россия» партиязының мурнундан база байыр чедирип, партияның хүндүлел бижии-биле партия ажилына

дүшкеннер. Тиилеп үнген мөгелер-даа, шаңналдар-даа шыырак болган. Шүгген мөгени шаңнаары-биле Сүт-Хөл кожуунга даргалап ажилдап чораан Алдын-оол Ондарович Кенденниң өг-бүлези, дөргүл-төрели деткиччилеп, Арзылаң мөге Эрес Кара-Салга 30 муң рубльди шаңнаан. Оң кырындан тиелекчиге тус черниң кожуун чагыргазы 10 муң рубльди база немеп берген. Үжүр-лешкен мөгеге ТР-ниң Дээди Хуралының депутаттары Өнер Ондар, Марат-оол Ондар 30 муң рубльди тывыскан. Үшкү, дөрткү черлерниң

шаңналын Сүт-Хөл чурттуг билдингир сайгарлыкчы Чечен-оол Ондар, депутат Ульяна Монгуш, начын мөгелер Начын Монгуш, Ай-Демир Монгуш дээш, оон-даа өске «8-че» кирген мөгелерге шаңналдарны ол чер чурттуг Тываның Арзылаң мөгези Седен-Очур Кара-Сал харыылаан.

Сүрлүг-түрлүг мөгелер хүрежип турда, чүгүрүк аъттар чарыжын чүге салбас деп. Сүт-Хөлдүн аът чарыштырып чаңчыккан чери Өлеңге улуг чүгүрүк аъттар, аныяк аъттар, чоруктуг аъттарга чарыштарны органиастаан. Аңаа республиканың кончуг дээн чүгүрүк аъттары киришкен. Улуг аъттар чарыжына Сесерлигден Айыр Шухраттың бора ады эрткен, ийи дугаарында — Сүт-Хөлдөн Спартак Сарыгларның доруг ады, үшкү черге — Шамбалыгдан Андрей Ондарның ады эрткен. Чыраа, челер аъттарны катая салып үндүрүптерге, Улуг-Хемден Эртине Доржунун, Сүт-Хөлдөн Алдай-Мерген Ондарны, Александр Түлүштүн аъттары, аныяк чүгүрүктерге Монгалыби Денистиң, Сесерлигден Виталий Дондуптун, Леонид Дойдуктун аъттары тергилдээн.

Оон ыңай хол, бут бөмбүүнге, шыдыраага дээш, хөй-ле спортчу маргылдаалар болуп, чонну кадык амыдыралче хаара тудуп, кожуунун байырлалын хөглүг-омак болдурган. Ниитизи-биле чугаалаарга, аалчыларынга ак кадаан тудуп, аякшайын кудуп, ужа-төжүн салып турар бай-байлак Сүт-Хөлдүн, төрзэн кожуунун тургустунганындан бээр 70 чыл болган юбилейин кончуг бедик деңгелге эрттирген.

Шончалай МААТЫ-ООЛ.

ДЕМИР-ОРУК ТУДУУНУҢ ДУГАЙЫНДА

Кызыл-Курагино аның демир-орук тудуу кел үе-чадазындан күн үе-чадазынче кирипке. Ол дугайында Кызыл-Курагино чөвүлел хуралга Россияның партияны сайзырал сайыдының нарын сайзырал сайыдының лакчызы Владимир Токаре мир-орук транспортунун федералдыг агентилелинин удуртукч оралакчызы Леонид Бершанский «Енисейниң үлетпүр компания» ХАН-ның чингине директору Байсаров, Тыва Республиканың Башкы Шолбан Кара-оол өске-даа харысалгалыг ажилчыларның киржилгези-биле хуралга дыңнаткан.

Бо чөвүлел хуралдың уюмчазы улуг, чүге дээрге республиканың, Красноярск крайының районнарының социал-экономика сайзыралына, бүгү чурттуң ажилдарына Тываның байы чүзүн ажилгаарына чугуларыны чугаалажып турар дугайында Тываның Чазаның Да Шолбан Кара-оол демдеглэ — Амгы үеде кол сорулга деңгелдерге деткимчени ал төлөвилелди күөседиң эгелзэ дугайында айтырыгга тоду харыыны бээр болур — Леонид Бершанский чугаа 2011 чылдың октябрь 5-те Рунин Чазаның Даргазы Владимир Путин РФ-тиң Регионал сайымызынга болган Демир-орук транспортунун федералдыг агентилелин Кызыл-Курагино аның демир-орук тудуун эгелзэрин дааскан. Амгы үеде төлөвилел-смета документа күрүне экспертизаның чогулгалыг түңгелди берген.

КЫЗЫЛДЫҢ МШКОЛАЗЫ 95ХАРЛААН

Республиканың демир-орук чурттакчыларының салгалдарының амыдыралы-биле тудуш холбаалыг кызылдың №1 школазының харлааны-биле холбаа эзуал Тываның кулфилармониязынга болган.

Ол школа 1916 чылда царскиге (амгы Кызылдың чылга чедир эрги ады) ажилта-ынчангаш Тыва күрүнениң турарының безин бетинде, беш бурунгаар ол оолдарны, уругтар өөредип эгелзэн.

Оң доозукчуларының арада сураглыг кижилер хөй — Эвилелиниң Маадыры Михаил Бухтуев, 1961 чылда оон ады ол школаны адаан, Россия Маадыры Сергей Шойгу, Кулаш Шойгу, философия эртемнери доктору Ольга Хомушкун, Тыва улустун артистери Максим Бол Кара-кыс Мунзуктарның оол болгаш уруглары (бирээзи сенатор Галина Мунзук) база ону доозукчулар.

Школаның 95 чылы-биле коллективинге Тыва Республиканың Чазаның Даргазының оралакчы Анатолий Дамба-Хуурак, Дээди Хуралдың Даргазының оралакчы Ольга Кольчикова, республиканың өөредилге болгаш эртем сайымының оралакчысы Никита Куу олар байыр чедиргеннер.

ТР-ниң албан-езуат сайызында

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДАРГАЗЫНЫҢ ЧАРЛЫКТАРЫ

Тыва Республиканың Таңды кожуунуң Сосновка суурнуң тургустунганындан бээр 100 чыл болган ою-биле холбаштыр ооң ажилдакчыларын

шаңнаарының дугайында

Таңды кожуунуң Сосновка суурнуң социал-экономика хөгжүлдезинге салышкын болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш Тыва Республиканың «Шыл-гараңгай күш-ажыл дээш» медалы-биле Сосновка суурнуң көдээ ажил-агыйының хоочуну Зинаида Манчин-Доржуевна Доржакты шаңнаар.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазының Хүндүлел бижии-биле Сосновка суурнуң чагыргазының даргазының оралакчы Нина Ивановна Семенованы, Сосновка суурнуң ортумак ниити билиг жолазы муниципалдыг ниити өөредилгелеринин директору Уран Түлүшевна алаакты шаңнаар.

Кызыл хоорай

2011 чылдың сентябрь 29

№ 153

Тываның күрүнениң В. Көк-оол аттыг хөгжүм-шии театрының ажилдакчыларын

шаңнаарының дугайында

Театр уран чүүлүнүн хөгжүлдезинге ачы-хавыязы болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш «Тыва Республиканың дарлыг артизи» хүндүлүг атты артист изавета Санчатовна Монгушка тыпсыр.

Культура болгаш уран чүүл адырынга ачы-хавыязы болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш «Тыва Республиканың культуразының алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты күш-ажылдың хоочуну Хандыжаа Константиновна Кычыр-ооловага тыпсыр.

Культура болгаш уран чүүл адырынга хөй чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш Тыва Республиканың Чазаның Даргазының Хүндүлел бижии-биле шимелде-каасталга седикчизи Клавдия Монгушевна Рилейни, режиссеруң ассистентизи Ина Васильевна Доржуну шаңнаар.

Кызыл хоорай

2011 чылдың сентябрь 29

№ 154

Тываның күрүнениң В. Көк-оол аттыг хөгжүм-шии театрының «Тундурбас кызыл кош» деп театржыткан көргүзүүн

тургускан бөлүүн «Тиилелгениң 65 чылы» юбилей тураскаал демдек-биле шаңнаарының дугайында

Аныяктарның шериг-патриотчу, интернационалчы болгаш күш-ажылчы кижизидилгелер салышкын база культура, уран чүүл адырынга ачы-хавыязы дээш «Тиилелге-65 чылы» юбилей тураскаал демдек-биле артист Леонид Ондарович Каң-оолду, режиссер Алексей Кара-оолович Ооржакты, директор Начын Кара-оолович Тыкты, кол чурукчу Валерий Павлович Тыганы шаңнаар.

Кызыл хоорай

2011 чылдың сентябрь 30

№ 155

Тиилелгениң 65 чылы» юбилей тураскаал демдек-биле шаңнаарының дугайында

Аныяк салгалдың шериг-патриотчу, интернационалчы болгаш күш-ажыл кижизидилгелер салышкын база хөй чылдарда ниити ажил-чорудулгазы дээш «Тиилелгениң 65 чылы» юбилей тураскаал демдек-биле Кызыл хоорайда күш-ажыл-хоочуну Александр Донгаковичини, Тыва Республиканың Улустун алызы, Кызыл хоорайда күш-ажылдың

хоочуну Александр Александрович Даржайны, Кызыл хоорайда күш-ажылдың хоочуну Куулар Дугаржапович Даржааны, Кызыл хоорайда күш-ажылдың хоочуну Агния Афанасьевна Зайцеваны, Кызыл хоорайда күш-ажылдың хоочуну Калинин-оол Сереевич Күжүгетти, Кызыл хоорайда күш-ажылдың хоочуну Алдын-оол Кангаевич Каңзайны, Кызыл хоорайның хүндүлүг чурттакчызы Монгуш Борахович Кенин-Лопсанни, Кызыл хоорайда күш-ажылдың хоочуну Вадим Орамбалович Оюнну, Кызыл хоорайда күш-ажылдың хоочуну Дөжүлдей Бүрзеневиц Ондарны, көскү күрүнө ажилдакчызы Шериг-оол Дизижикивич Ооржакты, көскү күрүнө ажилдакчызы Григорий Чоодуевич Ширшинни шаңнаар.

Кызыл хоорай

2011 чылдың сентябрь 30

№ 156

Башкы хүнүн таварыштыр өөредилге ажилдакчыларын шаңнаарының дугайында

Өөредилге адырынга ачы-хавыязы болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш «Тыва Республиканың өөредилгезинин алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты Бай-Тайга кожуунуң «Тээли суурнуң № 13 профессионал училищези» эге профессионал өөредилгениң күрүнө албан черинин директору Чап Шырапович Донгакка, Барыын-Хемчик кожуунуң «Барлык суурнуң «Салгал» уруглар сады» өөредилге назыны четпээн уругларның муниципалдыг албан черинин эргелекчизи Кертине Сарыгларовна Монгушка тыпсыр.

Кызыл хоорай

2011 чылдың октябрь 4

№ 158

Тыва Республиканың Тес-Хем кожуунуң «Берт-Дагның ортумак ниити билиг школазы» муниципалдыг өөредилге албан черинин башкыларын школаның тургустунганының 70 чылын таварыштыр шаңнаарының дугайында

Өөредилге адырынга хөй чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш Тыва Республиканың Чазаның Даргазының Хүндүлел бижии-биле директор Аида Максимовна Дойнурну, эге класстар башкызы Лилия Бегзиевна Сарыг-оолду шаңнаар.

Кызыл хоорай

2011 чылдың октябрь 4

№ 159

Тыва Республикага радио дамчыдылганының тургустунганының 75 база телевидениениң 45 чылы -биле холбаштыр «Тыва» КТРК-ның ажилдакчыларын шаңнаарының дугайында

Радио болгаш телевидение дамчыдылганын хөгжүдеринге ачы-хавыязы база хөй чылдарда чогадыкчы ажил-чорудулгазы дээш «Тыва Республиканың алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты видеотек редактору Лидия Канчир-ооловна Донгакка, филиалдың директору Андрей Иванович Чымбага тыпсыр.

Радио болгаш телевидение дамчыдылганын хөгжүдеринге чедишкенин база хөй чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш Тыва Республиканың Чазаның Даргазының Хүндүлел бижии-биле радио дамчыдылга албанының корреспондентизи Саяна Каадыр-ооловна Намайны, слесарь-сантехник Виктор Нифантьевич Никитинни, телевидение албанының режиссеру Татьяна Чымбаевна Ооржакты, радио дамчыдылга албанының корреспондентизи Владимир Очурович Ооржакты шаңнаар.

Кызыл хоорай

2011 чылдың октябрь 4
№ 160

Тыва Республиканың Сүт-Хөл кожуунуң тургустунганының 70 чылы-биле холбаштыр кожуунуң ажилдакчыларын шаңнаарының дугайында

Культура болгаш уран чүүл адырынга ачы-хавыязы база хөй чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш «Тыва Республиканың культуразының алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты күш-ажылдың хоочуну Доржу Ак-кысович Монгушка тыпсыр.

Көдээ ажил-агыйны хөгжүдеринге ачы-хавыязы база хөй чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш «Тыва Республиканың көдээ ажил-агыйнының алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты хууда дузалал ажил-агыйнының удуртукчузу, күш-ажылдың хоочуну Алдын-оол Шыдыраевич Сарыгларга тыпсыр.

Күш-ажылчы чедишкенин болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш Тыва Республиканың Чазаның Даргазының Хүндүлел бижии-биле «Ак-Даш» тараачын ажил-агыйнының баштыңы, спорттун хоочуну Сыын-оол Сарыг-оолович Күжүгетти, кожуунуң төп библиотеказының методизи Оюмаа Кара-ооловна Конзай-оолду, Алдан-Маадыр сумузуң уругларның уран чүүл школазының башкызы Валерий Хайбаевич Ооржакты, «Сүт-Хөлдүн төп кожуун эмнелгези» муниципалдыг кадык камгалал албан черинин фельдшери Дарья Өлзей-ооловна Ондарны, «Сүт-Хөлдүн төп кожуун эмнелгези» муниципалдыг кадык камгалал албан черинин фельдшери Мария Оппий-ооловна Сарыгларны, Бора-Тайга көдээ чурттакчылыг сумунуң баштыңы Галина Сергеленовна Ховалыгны шаңнаар.

Кызыл хоорай

2011 чылдың октябрь 20

№ 168

Кызыл хоорайның «М.А. Бухтуев аттыг № 1 ниити билигн ортумак школазы» муниципалдыг өөредилге албан черинин башкыларын ооң тургустунганының 95 чылы-биле холбаштыр шаңнаарының дугайында

Өөредилге адырынга хөй чылдарда үр-түннелдиг күш-ажылы дээш Тыва Республиканың «Шылгараңгай күш-ажыл дээш» медалы-биле школаның директору Раиса Николаевна Хайманованы шаңнаар.

Өөредилге адырынга ачы-хавыязы болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш «Тыва Республиканың өөредилгезинин алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты математика башкызы Лариса Алексеевна Казаковага тыпсыр.

Өөредилге ажилында чедишкенин болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш Тыва Республиканың Чазаның Даргазының Хүндүлел бижии-биле эге класстар башкызы Ирина Анатольевна Панаргинаны шаңнаар.

Кызыл хоорай

2011 чылдың октябрь 20

№ 169

Республиканың «Тываның ветеринария лабораториязы» күрүнө албан черинин тургустунганының 75 чылы-биле холбаштыр ооң ажилдакчыларын шаңнаарының дугайында

Ветеринария адырынга ачы-хавыязы болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш «Тыва Республиканың көдээ ажил-агыйнының алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты серология талазы-биле килдистин эргелекчизи Тамара Комбуй-оол-

овна Маныкайка тыпсыр.

Ветеринария адырынга чедишкенин болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш Тыва Республиканың Чазаның Даргазының Хүндүлел бижии-биле бактериология килдизинин эргелекчизи Урана Кушкаш-ооловна Сарыгларны шаңнаар.

Кызыл хоорай

2011 чылдың октябрь 20

№ 170

Тыва Республиканың Чазаның Даргазының Хүндүлел бижии-биле Г.А. Баглаеваны шаңнаарының дугайында

Хөй чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш Тыва Республиканың Чазаның Даргазының Хүндүлел бижии-биле Тыва Республиканың Кызыл кожуунуң Каа-Хем суурда күш-ажылдың хоочуну Галина Алексеевна Баглаеваны шаңнаар.

Кызыл хоорай

2011 чылдың октябрь 20

№ 171

Тыва Республиканың Чазаның Даргазының Хүндүлел бижии-биле М.Н. Васильевти шаңнаарының дугайында

Культура болгаш уран чүүл адырынга чедишкенин болгаш төлөптүг албан-хүлээлгези дээш Тыва Республиканың Чазаның Даргазының Хүндүлел бижии-биле Россияның Айыыл чок чоруунуң федералдыг албанының Тыва Республика талазы-биле кызыгаар эргелекчизи шериг оркестринин улуг концертмейстери Максим Николаевич Васильевти шаңнаар.

Кызыл хоорай

2011 чылдың октябрь 20

№ 172

Тыва Республиканың Чазаның Даргазының Хүндүлел бижии-биле Г.Ю. Чудиновскихни шаңнаарының дугайында

Өөредилге адырынга чедишкенин болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш Тыва Республиканың Чазаның Даргазының Хүндүлел бижии-биле «Кызыл хоорайның уругларның болгаш элээдирлеринин немелде өөредилге төвү» муниципалдыг өөредилге албан черинин башкызы Гульнара Юрьевна Чудиновскихни шаңнаар.

Кызыл хоорай

2011 чылдың октябрь 20

№ 173

«Улуг-Хем кожуунуң төп эмнелгези» муниципалдыг кадык камгалал албан черинин тургустунганының 80 чылы-биле холбаштыр ооң ажилдакчыларын шаңнаарының дугайында

Кадык камгалал адырынга ачы-хавыязы болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш «Тыва Республиканың Кадык камгалалының алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты Торгалыгның участок эмнелгезинин медицина сестразы Евдокия Кыргысевна Буян-Хөөге тыпсыр.

Кадык камгалал адырынга чедишкенин болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш Тыва Республиканың Чазаның Даргазының Хүндүлел бижии-биле лаборант Валентина Петровна Бочегурованы, реанимация салбырының улуг медицина сестразы Лидия Николаевна Пономареваны шаңнаар.

Кызыл хоорай

2011 чылдың октябрь 20

№ 174

Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЗУ

«Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалдарын болгаш Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албан-хаакчыларының албан-дужаалдарын ээлеп турар кижилерниң акша-шалыңының база мактал акшазының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кириериниң дугайында

Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи) 2011 чылдың сентябрь 21-де хүлээп алган

1 чүүл

2006 чылдың июль 6-да № 1889 УХ-1 "Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалдарын болгаш Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албан-хаакчыларының албан-дужаалдарын ээлеп турар кижилерниң акша-шалыңының база мактал акшазының дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузунга ("Шын", 2006 чылдың июль 8-те; 2007 чылдың июнь 5-те; 2009 чылдың апрель 21-де, июль 28-те; 2010 чылдың январь 19-та; 2011 чылдың август 23-те; "Тувинская правда", 2006 чылдың август 2-де; 2007 чылдың июль 7-де, июль 5-те; 2008 чылдың январь 10-да, январь 15-те; 2009 чылдың апрель 24-те, август 1-де; 2010 чылдың февраль 11-де; 2011 чылдың август 23-те) дараазында өскерилгелерни кириер:

1) хоойлунун адында "күрүнениң хамааты албан-хаакчыларының" деп сөстөрни "күрүнениң хамааты албанының" деп сөстөр-биле солуур;

2) кирилде кезээнде "күрүнениң хамааты албан-хаакчыларының" деп сөстөрни "күрүнениң хамааты албанының" деп сөстөр-биле солуур;

3) 1-ги чүүлде:

а) адында "күрүнениң хамааты албан-хаакчыларының" деп сөстөрни "күрүнениң хамааты албанының" деп сөстөр-биле солуур;

б) 1-ги кезээнде "күрүнениң хамааты албан-хаакчыларының" деп сөстөрни "күрүнениң хамааты албанының албан-дужаалдары" деп сөстөр-биле солуур;

в) 3-кү кезээнде "Улуг Хуралдың" деп сөстөрни "Дээди Хуралдың (парламентизиниң)" деп сөстөр-биле солуур;

г) 2-ги чүүлдүн 4-кү кезээнде:

а) бирги домакты "Тыва Республиканың элтеширилге судьяларының" деп сөстөр-биле немээр;

б) ийги домакты "Тыва Республиканың элтеширилге судьяларының - федералдык хоойлужудулга-биле" деп сөстөр-биле немээр;

в) 8-ки чүүлде "күрүне органнарынга" деп сөстөрни "күрүне органнарынга болгаш (азы) албан-дужаалдарынга" деп сөстөр-биле солуур;

г) 12-ги чүүлдүн 2-ги кезээнде адаанда 7-ги пунктузун "чогуур немелде төлевирлер-биле, санаашкыннар болгаш коэффициент-

тилер-биле" деп сөстөр-биле немээр;

7) 1-ги капсырылгага:

а) "Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының Даргазы 5744,3" деп турушту дараазында эдилге-биле бижири;

"Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) Даргазы 5169,8";

б) "Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының Даргазы 5744,3" деп турушту дараазында эдилге-биле бижири;

"Тыва Республикада Кижиниң эргелериниң талазы-биле төлээлекчи 3791,2";

в) "Тыва Республиканың Саналга палатазының Даргазы" деп турушта "5169,8" деп саннарны "4021,0" деп саннар-биле солуур;

г) "Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының Даргазының оралакчызы 5169,8" деп турушту дараазында эдилге-биле бижири;

"Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) Даргазының оралакчызы 4825,2";

д) "Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының Даргазының оралакчызы 5169,8" деп турушту ап кааптар;

е) "Тыва Республиканың Саналга палатазының Даргазының оралакчызы" деп турушта "4825,2" деп саннарны "3791,2" деп саннар-биле солуур;

ж) "Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының комитетиниң (комиссиязының) даргазы 4825,2" деп турушту дараазында эдилге-биле бижири;

"Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) комитетиниң даргазы 4021,0";

з) "Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының комитетиниң (комиссиязының) даргазының оралакчызы" деп турушту ап кааптар;

и) "Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының доктаамал үндезинде ажилдап турар депутаты 3791,2" деп турушту дараазында эдилге-биле бижири;

"Тыва Республиканың Бүрүн эргелиг төлээзи 3791,2";

8) 2-ги капсырылгага:

а) 1-ги кезекти дараазында эдилге-биле бижири;

«1 кезек

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының болгаш Чазааның Аппарадының күрүнениң хамааты албан-хаакчыларының албан-дужаалдарының эге шалыңнары

Албан-дужаалдарның аттары	Албан-дужаалдарның эге шалыңнары (айда руб.)
Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының болгаш Чазааның Аппарадының удуртукчузунун оралакчызы	3906,1
Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Секретариатының удуртукчузу	4825,2
Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чанында хөй-ниитиниң айыл чок чоруунун Чөвүлелиниң секретары	3446,6
Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Тыва Республиканың Дээди Хуралында (парламентизинде) Бүрүн эргелиг төлээзи	3906,1
Тыва Республиканың Чазааның Даргазының суд органнары-биле ажилдап бүрүн эргелиг төлээзи	3906,1
Эргелел начальниги	3446,6
Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчызының Секретариатының удуртукчузу	3446,6
Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Протокол албанының удуртукчузу	3331,7
Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының болгаш Чазааның Аппарадының удуртукчузунун бирги оралакчызының Секретариатының удуртукчузу	3331,7
Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Секретариатының удуртукчузунун оралакчызы	3331,7
Эргелел начальнигиниң оралакчызы	3216,8
Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Тыва Республиканың муниципалдык районунда (хоорай округунда) бүрүн эргелиг төлээзи	3216,8
Килдис начальниги	3216,8
Килдис начальнигиниң оралакчызы	2987,0
Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чөвүлекчизи	3676,5
Тыва Республиканың Чазааның Даргазының бирги дузалакчызы	3676,5
Тыва Республиканың Чазааның Даргазының дузалакчызы	3446,6
Кол специалист	2297,7

б) 2-ги кезекти дараазында эдилге-биле бижири:

«2 кезек

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) Аппарадының күрүнениң хамааты албан-хаакчыларының албан-дужаалдарының эге шалыңнары

Албан-дужаалдарның аттары	Албан-дужаалдарның эге шалыңнары (айда руб.)
Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) Аппарадының удуртукчузу	4825,2
Аппарат удуртукчузунун оралакчызы - эргелел начальниги	3906,1
Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) Даргазының бирги дузалакчызы	3676,5
Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) Даргазының дузалакчызы	3446,6
Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) Даргазының оралакчызының дузалакчызы	3446,6
Эргелел начальниги	3446,6
Эргелел начальнигиниң оралакчызы	3331,7
Килдис начальниги	3216,8
Кол специалист	2297,7
Башкарыкчы специалист	2067,9

в) 3-кү кезекти дараазында эдилге-биле бижири:

«3 кезек

Тыва Республиканың бүрүн эргелиг төлээ черлериниң күрүнениң хамааты албан-хаакчыларының албан-дужаалдарының эге шалыңнары

Албан-дужаалдарның аттары	Албан-дужаалдарның эге шалыңнары (айда руб.)
Тыва Республиканың бүрүн эргелиг төлээзиниң бирги оралакчызы	3906,1
Тыва Республиканың бүрүн эргелиг төлээзиниң оралакчызы	3906,1
Тыва Республиканың бүрүн эргелиг төлээзиниң чөвүлекчизи	3446,6
Тыва Республиканың бүрүн эргелиг төлээзиниң дузалакчызы	3331,7
Килдис начальниги	3216,8
Кол специалист	2067,9-2297,7
Башкарыкчы специалист	1838,2-2067,9

г) 4-кү кезекти күжүн чидирген деп санаар;

д) 5-ки кезекти дараазында эдилге-биле бижири:

«5 кезек

Тыва Республиканың ямыларының болгаш күрүне комитеттериниң күрүнениң хамааты албан-хаакчыларының албан-дужаалдарының эге шалыңнары

Албан-дужаалдарның аттары	Албан-дужаалдарның эге шалыңнары (айда руб.)
Тыва Республиканың күрүне комитетиниң даргазы	3791,2
Тыва Республиканың сайыдының бирги оралакчызы	3561,4
Тыва Республиканың сайыдының оралакчызы	3446,6
Тыва Республиканың күрүне комитетиниң даргазының оралакчызы	3446,6
Тыва Республиканың Моолдун Убса-Нур аймактын Улангом хоорайда төлээ чериниң удуртукчузу	3446,6
Эргелел начальниги	3216,8
Эргелел начальнигиниң оралакчызы	3101,9
Килдис начальниги	2987,0
Тыва Республиканың сайыдының дузалакчызы	2297,7-2527,5
Тыва Республиканың сайыдының чөвүлекчизи	2297,7-2527,5
Килдис начальнигиниң оралакчызы	2757,5
Тыва Республиканың элтеширилге судьязының дузалакчызы	2297,7-2527,5
Консультант	2297,7-2527,5
Кол специалист	2067,9-2297,7
Башкарыкчы специалист	1838,2-2067,9
Суд хуралының секретары	1838,2
Суд секретары	1832,2
I разрядтың специализи	1378,6-1838,2
II разрядтың специализи	1148,9-1378,6

е) 6, 7, 8, 9 кезектерде "Албан-дужаалдар, категориялар" деп 1-ги столбикти база "Бөлүктөр" деп 2-ги столбикти ап кааптар; столбиктерниң дугаарларында "3" болгаш "4" деп саннарны "1" болгаш "2" деп саннар-биле солуур.

2 чүүл

Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалдарын, Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының албан-дужаалдарын ээлеп турар кижилерниң бо Хоойлу-биле доктааткан албан-дужаалдарының эге шалыңнарының хемчээлдери Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалдарын болгаш Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының албан-дужаалдарын ээлеп турар кижилерге Тыва Республиканың Чазааның Даргазының бо Хоойлунун күштүг болуп кирген хүнүнге чедир хүлээп алган чарлыктары-биле көрдүнгөн ай санының акша-

шалыңының эге шалыңнарының хемчээлдериниң улгаттырганын (индексация) барымдаалап ажылдап турар.

3 чүүл

1. Бо Хоойлу, 1-ги чүүлдүн 7-ги пунктузунун адаанда "а", "г" база "ж" пункттарының дүрүмнеринден аңгыда, 20 чылдың январь 1-ден эгелеп күштүг болуп турарының дүрүмнери 2010 чылдың октябрь 21-ден эгелеп тыптып келген хоойлу-дүрүм хамаарылгаларына хамаарыштыр тараар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ

Кызыл хоорай
2011 чылдың октябрь 10
№ 845 ДХ-1.

ажылдап турар черинден депшиттирген
Борбак Кенденовна Ооржактың, Клара
(Уланчызы 6-гы арында).

(Төңгүзү. Эгези 5-ки арында).

Сартыбаевна Аракчааның билдириниш-киннерин чугаалажып көргөш, "Россия Федерациясынын хамаатыларынын соңгулда эргелеринин болгаш референдумга киржир эргезинин кол-кол магадылалдарынын дугайында" Федералдык хоойлунун 29 чүүлүнүн 6 пунктузунга дүүштүр Тыва Республиканың Соңгулда комиссиясынын доктаадыры болза:

1. 1956 чылда төрүттүнгөн Борбак Кен-деновна Ооржакты, 1964 чылда төрүттүнгөн

Клара Сартыбаевна Аракчааны Ак-Довурак хоорайнын девискээр соңгулда комиссиясынын бадылаар эргелиг кезигүннери хүлээлгелеринден хостаар.

2. Бо доктаалды республиканың "Шын" болгаш "Тувинская правда" солуннарынга парлаар.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиясынын даргазы Б.Д. ОНДАР. Тыва Республиканың Соңгулда комиссиясынын секретары М.Ш. САМБАЛА.

ДЫҢНАДЫГЛАР

Ак-Довурак хоорайнын девискээр соңгулда комиссиясынын кезигүннеринин бүрүн эргелеринин хуусаа бетинде доозулганы-биле Россиянын Күрүне Думазынга, Тыва Республиканың Дээди Хуралынга (парламентизинге), Ак-Довурак хоорайнын Төлээлекчилер хуралында депутаттар мандаттарын хуваарыга кирген, кандидаттар даңзызын депшиткен хөй-ниити каттыжышкыннарын-

га соңгукчуларнын ажилдап, албан-хаап, өөренип, чурттап турар черинин аайы-биле Ак-Довурак хоорайнын девискээр соңгулда комиссиясынын составынын (бадылаар эргелиг ийи кезигүнү) кезинин четчелеп тургузарынын талазы-биле саналдарны хүлээп ап эгелээнинин дугайын Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы дыңнадып тур.

Ак-Довурак хоорайнын девискээр соңгулда

комиссиязынын составынга саналдарны бо дыңнадыгны парлаан хүнден он хонук дургунда дараазында адреске кирип болур: 66700, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Чүлдүм кудумчузу, 18, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы (каб. 210, тел. (39422) 2-10-09).

«Соңгукчулар-биле харылзааның изиг шугуму» ажилдап эгелээр

Россия Федерациясынын Федералдык Хуралынын Күрүне Думазынын алдыгы чыыжынын депутаттарынын соңгулдаларынын, Тыва Республиканың муниципалдык тургузгарларнын төлээлекчи органнарынын, тус чер бот-башкарылганын соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижизинин соңгулдаларынын талазы-биле соңгулда кампаниязы эгелээн. Соңгулда кампаниязынын ажык-чарлыг чоруун хандыраар сорулга-биле Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы "Соңгукчулар-биле харылзааның изиг шугумун" тургускан. "Изиг шугумун" дугаарынче долгаан

соңгукчулар соңгулда хоойлунун талазы-биле тайылбырларны апар кампаниязынын кол-кол үе-чаа дугайында, соңгулда ажылдарынын болгаш чурумунун дугайында болур. Соңгулда эргелерин күн соңгукчуга тургустунуп келген зынарнын дугайында соңгукчулар надыгларын хүлээп алып, соңгулдарынын, соңгулда комиссия телефоннарынын дугаарларынын болгаш эргежок чугула болгаш өске-даа медээлерни бээр.

"Соңгукчулар-биле харылза шугуму" бодунун ажылын 2011 октябрь 24-те эгелээр. Ол 9.00 шаакка чедир, дыштаныр хүнне шаактан 17.00 шаакка чедир ажылда Республиканың Соңгулда комис "Изиг шугум" телефонунун дугаа 22) 2-10-09.

Тыва Респуб
Соңгулда ком

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛЫ

«Тыва Республиканың күш-ажыл рыногунда дүшкүрлүг чорукту чавырылдырары» республиканың 2011 чылда тускай сорулгалыг программасынга өскерилгелер кириеринин дугайында

2011 чылдың август 26 №525 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазаның доктаадыры болза:

1. 2011 чылдың январь 24-те Тыва Республиканың Чазаның №37 доктаалы-биле бадылааны "Тыва Республиканың күш-ажыл рыногунда дүшкүрлүг чорукту чавырылдырары" республиканың 2011 чылда тускай сорулгалыг программасынга (моон сонгаар-Программа дээр) дараазында өскерилгелерни кириер:

1) Программаның паспортунда:

а) "Программаның кол-кол хемчеглери" деп бөлүктө "күш-ажылдың хоралыг болгаш аар ажылдарында ажилдап турар херээженнерни оларны хоралыг бүдүрүлгеден чайладыр сорулга-биле мергежилге мурнады өөредири болгаш стажировказы" деп сөстөрни ап кааптар;

б) "Программаның түнелдинин көргүзүлгери" деп бөлүктө: "1935" деп саннарны "1918" деп саннар-биле солуур;

"күш-ажылдың хоралыг болгаш аар ажылдарында ажилдап турар херээженнерни оларны хоралыг бүдүрүлгеден-30 кижини чайладыр сорулга-биле мергежилге мурнады өөредири болгаш стажировказы" деп

сөстөрни ап кааптар;

2) Программаның I кезээнде:

а) үжөн чедиги абзацта "күш-ажылдың хоралыг болгаш аар ажылдарында ажилдап турар херээженнерни оларны хоралыг бүдүрүлгеден чайладыр сорулга-биле мергежилге мурнады өөредири болгаш стажировказы" деп сөстөрни ап кааптар;

б) бежен бешки абзацты күжүн чидирген деп санаар;

в) алдан алдыгы абзацты күжүн чидирген деп санаар;

3) Программаның III кезээнде 1.2 бөлүктү бүрүнү-биле күжүн чидирген деп санаар;

4) Программаның IV кезээнде:

а) "күш-ажылдың хоралыг болгаш аар ажылдарында ажилдап турар херээженнерни оларны хоралыг бүдүрүлгеден чайладыр сорулга-биле мергежилге мурнады өөредири болгаш стажировказынын хемчээлини санаашкыны" деп сөстөрни күжүн чидирген деп санаар;

б) "Өөредилге албан черлеринин доозукчуларынын оларнын ажил-агый дуржулгазын шингээди алыры-биле стажировказын организастаарынын санаашкыны" деп иштики кезекти дараазында эдилге-биле бижиер:

«Өөредилге албан черлеринин доозукчуларынын оларнын ажил-агый дуржулгазын шингээди алыры-биле стажировказын организастаарынын санаашкыны»

Көргүзүлгелеринин ады	Хемчээл единицы	2011 чыл
1. Планнаттынып турар үеде киржикчилеринин саны	2	3
2. Киржилгенин ортумак үези	кижи	513
3. Күш-ажыл төлевиринин фондузунга саналгалар-биле кады күш-ажыл төлевиринин эң биче хемчээли	айда	6
4. Дагдыныкчылар саны	руб.	6187,96
5. Күш-ажыл төлевиринин фондузунга саналгалар-биле кады күш-ажыл төлевиринин эң биче хемчээли 1/2 эгидилгези	кижи	150
6. Хемчеглерни акшаландырырынын хемчээли	руб.	3093,98
Доозукчуларнын ажил төлевиринге чарыгдалдарнын түнү	руб.	21813,3
Дагдыныкчыларнын ажил төлевиринге чарыгдалдарнын түнү	руб.	19093,1
	руб.	2720,2

5) Программаның VI кезээнде:

ийги абзацта "1935" деп саннарны "1918" деп саннар-биле солуур;

дөрткү абзацты күжүн чидирген деп санаар;

чедиги абзацта "500" деп саннарны "513" деп саннар-биле солуур;

б) Программаның №3 капсырылгазын дараазында эдилге-биле бижиер:

"Тыва Республиканың күш-ажыл рыногунда дүшкүрлүг чорукту чавырылдырары" республиканың 2011 чылда тускай сорулгалыг программасынын №3 капсырылгазы Үндүртүрүнүн кырында келген (анаа турушкуннар, ажил шагынын долу эвес чурумун киригени, ажилдакчыларны хостаар талазы-биле хемчеглеринин күүселдези) ажилдакчыларын, инвестиция төлөвилелдеринге дүүштүр бүдүрүлгени эде кылырын болгаш чаартырын боттандырып турар бүдүрүлгө адырынын организацияларынын ажилдакчыларынын профессионал өөредилгези болгаш стажировказы

Долу эвес ажил шагын тургускан, ажилды тур соксаткан, шалын төлевири чокка шөлээже үндүргөн бүдүрүлгө	Профессионал өөредилгеже хаара тударын планнаан ажилдакчыларнын саны	Ажылдан хосталыр ажилдакчыларнын мергежил составы	Өөредилгени организастаар кол-кол мергежилдер	Өөредилге албан черинин ады	Стажировка эрттирер бүдүрүлгө
Кызыл хоорай	81				
1. "Тыва-авиа" АН	17	у ж а р ч ү ү л а ж ы л - д а к ч ы - л а р ы	ужудуушкуннун камгалал хандырылгасы — 13 киж, техниктер — 12 киж.	Быково хоорай, "Өөредилге-белеткел төвү"	"Тыва-авиа" АН
2. "Кызыл аэропорту" КУБ	64	у ж а р ч ү ү л а ж ы л - д а к ч ы л а р ы	ужудуушкуннун камгалал хандырылгасы — 27 киж, айыыл чок чорук албаны — 7 киж, тускай автотранспорт албаны — 5 киж, аэродром албаны — 5 киж	Ужар чүүлүн Санкт-Петербург университетинин Красноярск филиалы, Кызылдың автотранспорт техникуму, №4,10 болгаш 11 ПТУ-лар	"Кызыл аэропорту" КУБ
Ак-Довурак хоорай	1				
4. Ак-Довурактын №3 профучилищези	1	чолаачы	экскаватор машинизи	Абакан хоорайда "Знание" өөредилге комбинаты	Ак-Довурактын орук эргелели
Улуг-Хем кожуун	8				
5. "Шагаан-Арыг чылыдылга" КУБ	8	Күрүне болгаш муниципалдыг эргелел, инженер-тудугжу, инженер-механик, автослесарь, чылыдылга болгаш электр-инженери	Бүдүрүлгенин айыыл чок чорунун талазы-биле аттестация мурнунун белеткели, тускай чылыдылга техниктиг эртем чоктарга мергежил бедидеринин программасы	Абакан хоорайнын мергежил бедидеринин өөредилге төвү	"Шагаан-Арыг чылыдылга" КУБ
Түнү	90				

2. Бо доктаалды "Тувинская правда" болгаш "Шын" солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазынын бирги оралакчызын хүлээлгезин күүседип турар В. БАРТЫНА-САДЫ.

Көдээниң
хөөннери

КИЧЭЭНИЦЕР – ГРИПП, ОВААРНЫЦАР – ОРВИ!

силиг, серин болур ужурулг.
Эң-не чугула чүүл — боду эмне-
нип, үен-даян эмнер ишпес, эмчи-
ниң сүмезин манаар!

ТАРЫЛГА

Адак сөөлүндө вакцинация азы
гриппке удур тарылга дугайында
чугаалажып көрээлиңер.

Тарылга азы вакцинация —
грипптен камгаланырының эң-не
идежелдиг аргазы дээрзи бадыт-
каттыңан.

Гриппке удур тарылга алган
кижи ол вакцинада кирип турар
вирустардан аарый бээр ужуру
турбас, харын-даа вакцинаның
ачызында мага-ботка ол вирустуң
хевирлеринден камгаланыр күш
тыптып келир болур. Чыл санында
грипптиң идепкейлиг вирустарының
чаа хевирлерин барымдаалап
тургаш, вакциналарның тургузуун
база чаартып турар.

Тарылганы эртип-даа алгаш,
аарый бердим деп хомудаар улус
тургулаар... шак ыңдыг улустарга
катаптап каарыыс болза — ОРВИ-
ниң вирустарының 200 ажыг янзы
хевирлери бар, а грипптиң 3 улуг
бөлүү, бөлүк бүрүзүндө элзэн каш
вирустар турар. Грипптиң А хеви-
рининг вирустары чыл санында
өскерлип база турар. А вакцинаны
ол сезонда онза айыылдыг деп са-
наттыңан грипп вирустарына удур
чогаадыр. Ынчангаш тарылга алган
кижи он хире эң айыылдыг вирус-
тардан камгалаттыңан болур. Ол-
ла үеде өске ОРВИ вирустарындан
база аарый берип болур болгай.
Кол чүүл — нарыыдаашкыннарлыг,
өлүмүг түңнелге чедирип болгу дег
вирустардан камгалаттыңан
болуру. Ынчангаш «дөмей-ле
аарый бээр мен» дээш тарылгадан
ойталаан херээ чок, ол ойталааш-
кын чүгө силерниң бодуңарга эвес,
а чаныңарда чоок улузуңарга, ажы-
төлүңерге база тон айыылдыг
болур дээрзин билип алыңар.

Гриппке удур тарылганы чору-
дарыңа кызыгаарлаашкыннар
көөй эвес: тарылганы тускай эм-
нелге черинге, тускай өөредилгени
эрткен эмнелге ажылдакчызы кы-
лып чорудар ужурулг — өөредилге
черлеринде медкабинеттерге,
поликлиникаларга. Тарылга кылыр
бетинде эмчи шинчип көөр ужурулг.
Тарылганы өске халдавырлыг
аарыг кедереп турар үеде кылбас,
дагаа чуургазының белогунга ал-
лергиялыг улуска, сааттыг болгаш
уруг эмирип турар иелерге кылбас.

Кадык багай улуска, 6 айдан
өрү назылыг уругларның шуптузун-
га, улуг назылыг улуска, хөй чон-
биле ажылдап турар кижилерге
гриппке удур тарылганы кылыры
чугула. Аргалыг болза, тарылганы
кижи бүрүзү эртип алыры артык
эвес.

Грипп — дыка айыылдыг, хөй
чарыгдалдыг, хөй кижиге хоразын
халдадып болур аарыг. Ынчангаш
бодуңарны, уруг-дарыңарны, чоок
кижилериниң айыылга таварыш-
тырбазын бодаар болзуңарза, бо
хүннерде республикада чоруттунуп
турар гриппке удур халас тарылга-
ны эртип алырын сүмелээр-дир бис.

Надежда САТ,
республиканың Аарыгларга
удур кадыкшылга төвү.

ХООЧУННАРНЫҢ АРГА-СҮМЕЗИ

Кижиге амытан чаңгыс
черге олурбас, бир-ле
чүвени бүдүрер дээш, аай-
дедир чорук кылып чоруур
чүве болгай. Бо удаада
Кызыл кожунунуң Кур-Чер
суурга чедип, төрелдерге,
эш-өөрге ужуражыр арга-
лыг болдум.

Амыдыралым аайы-биле үр
эвес үеде чурттап чораан черимниң
сайзыралы, өскерлишкени канды-
гыл деп чүвени бир дугаарында
сонуургадым. Каракка илдигер
хире онза-солун чүве-даа бил-
диртпеди. Каяа-даа чеде бээрге
каракка эң көскү кижилер арага
ижипкен боор чүве-ле болгай. Олар
кижи уткуур, орук дозар, чугаа
ээрээр черле ыңдыг. Мында база-
ла ыңдыг байдалды көрдүм.

Чогум суурнуң бетиге кудумчу-
зунда эш-өөрге аалдап четкеш,
шуут иштинче кирбээним шын. Каш
хонгаш, дедир чоруп олура,
кайгамчык чугаакыр өг-бүле улус-
туң машиназынга олурупкаш, олар-
ның чугаазындан чоннуң ишти-
хөңүн, сеткил-сагынын, күзел-
соруун, хомудалын дыңнап, билип
чордум.

Кур-Чер суурнуң бурунгаар
сайзыралы, хөгжүлдөзү дээш анык
үелеринде ажылдап чораан ажыл-
ишчи кижилерниң хомудалында
ужур-ла бар. Олар сууржуң амыды-
ралды үндөзүлөжүп, тутчуп, боду-
нуң үлүг-хуузуң кириген солун
кижилер деп чүве илдең. Эки үе-
лерде тараа-быдаазы, көдээ ажыл-
агыйның продукциязын бүдүрери-
биле республикага ол алдаржып,
«миллионер» совхоз турганы хөйүнү
чугаалап турар. Ол үеде чоннуң
амыдыралы тодуг-догаа, хөгжүлдө
шапкын турган. Күш-ажылга шыл-
гарап, шаңнал-макталга четкеннер-
даа бар. Суурнуң чурттакчы чону
хөй, социал объектилер ажылдап,
садыг-саймаа эндерик турган. Ам
суурда шаарарган тудугларны
көрүп болур. Ол бирги ээлчегде,
удуртукчу кижилерниң ажылының
түннели-дир. Кур-Чер суур төптөн
каш-ла километр черде. Ол хире-
зинде даргалар чүгө хурал-суглаа
азы соңгулдалар келирге ыңай-бээр
шуужуп, көскүлөңөп, хөдөлип
эгелээр чон мурунуга дыка эпчөк
дээрзин та билер, та билбестер.

— Холувус-биле тудуп, тургузуп
алган сүт-бараан фермавыс канчал
барган-дыр көрүңер даан — деп,
Байлак Шырапович хая көрүмү-
шаан, чугаазын уламчылады, — ол
үеде ышкаш ажылдаар деп бодаза,
сагынгыр-тывынгыр, шимченгир
удуртукчу болза, чонну мал, чер
ажылдарынче эвилелдеп, катап бут
кырынга чүгө тургузуп болбас деп?
Ажыл чок деп сылдап олурар
кижилер безин холдары шимчеп,
ажылче кире бээр чадан чок —
дей-дир.

Шынап-ла, көдээде чурттап
чоруур байлак арга-дуржулгалыг
хоочуннарыбыстан арга-сүмени ап,
көдээ ажыл-агыйыңа эки эгелээш-
киннерни чоп катап эгелеп болба-
зыл дээр бодал орук дургаар мени
хөлзеткени, бо чүүлү бижиринче
чайгаар албадапты.

Ульяна АРАКЧАА-ВЕЛИЧКО.

Тываларның «думаалай берген» деп чугаалаар
турганы аарыглар — грипп, чидиг респираторлуг
вирустуг инфекциялар азы адаттынып чаңчыкканы-
биле «ОРВИ»-ниң бажын ковайтып, хөй-хөй улуг-
бичии, кырган-чалы кижилерни ажылындан
чардыктырып, өөредилгезинден астыктырып, каш
хонук дургузунда орунга калбак кеш чыдарынче
албадаптып болур хүннерниң келгени бо. Бодаарга-
ла барык кижиге бүрүзүнүн чыл санында, харын-даа
чылда ийи катап албан аарып эртери бо аарыгларда
коргунчуг чүве чок-даа ышкаш. Ооң кадында чон
грипп биле ОРВИ деп аарыгларның аразында
ылгалдарын билбес, чаңгыс ол-ла хамчык кылдыр
билип, камгаланырынче улуг-ла сагыш салбайн
баргылаар. Ылаңгыя гриппке удур тарылгага
самаарылга эмин эрттир тоомча чок болуп турары
онза айыылдыг.

Ынчангаш бо удаада «Шынның» номчукчуларыңа
«думаалаар», «грипптээр» деп адап турарывыс
аарыгларның дугайында делгереңгейи-биле
чугаалажыр-дыр бис.

ЫЛГАЛЫ ЧҮДЕЛ?

ир дугаарында грипп биле
и деп аарыгларның аразын-
ылгалдарын билип алылы-

ОРВИ дээрге кижиниң аксы,
ун дамчыштыр шургул кир-
мага-ботка турумчуп, өзүп-
еп, тыныш органныңа хо-
чедирип эгелээр вирустар-
ыылдылары аарыгларның
бо хүннерде ук вирустарның
жыг янзы хевирлери тода-
ган. А грипп дээрге ол вирус-
иң бир бичии бөлүү азы,
р чугаалаарга, грипп —
ниң бир хевири, онза аар-
эртер болгаш айыылдыг дээр
болур. Грипптиң вирустары
өй, оларның А, В, С деп улуг
ерин азы типтерин аңгылаар.
бүрүзүндө элзэн каш вирус-
ери турар. ОРВИ аарыгла-
грипптен аңгыда, парагрипп-
рустары, аденовирустар,
аторлуг-синцитиалдыг вирус,
ирустар, кижиниң метал-
ирустары дээр ышкаш хөй
ирустар кирип турар.

ВИ болгаш ооң иштинде
арыы чыпшынычал, агаар
азы кандыг-бир чүүлдер
лел, идик-хеп, ойнаарктар,
ва...) дамчыштыр тараар.
а-даа чүгө грипптиң вирус-
пидемиялар, пандемиялар
дырып, кандыг-даа хар-
ың кижилеринге хоразын
п, күрүңе улуг экономиктиг
ни таварыштырып турар.
пп вирустары боттарының
иичел шынарлары-биле
р. Ынчангаш чыл санында,
ар неперээр сезон санында
н чаа-чаа хевирлери тыптып,
кижилерниң аарыыр ужуру
кижи ол аарып эрткен грипп
га удур камгалал күштерни
тетти) тып тургузуп алганда,
ында вирус бодунуң шы-
ын катап база өскертпекеш,
ээп ол-ла кижини аартып
рипптиң вирустарының үш
ден А хевири эң-не өскер-
болгаш айыылдыг, эпиде-
пандемияларны бо хевир-
устары тывылдырып турар.
жээ, бурунгу-эрткен чылын
елегейни дүвүредипкеш
хаван гриви) А типтиң бир
ри болуп турар болгай.
п болгаш өске-даа ОРВИ

вирустарының тывылдырар аарыг-
ларының им-демдектери дөмей
болур. Чүгө грипптиң эгелээр,
эртери дүрген болгаш аар, эт
хенертен изип эгелээр болгаш 3-4
хонук дургузунда тутунар, аажок
бедик температурага чеде бээр (39-
40 градус), аарыгның уржуктары
хөй болгулаары-биле ылгалыр.
Грипптен аараан кижиниң мага-
бодунуң хораннанганы улуг болур,
ынчангаш ОРВИ-ден аараан кижиге
аарыгны бут кырынга эрттиртип
болур болза, грипп кижини кол-
дуунда чыттыр шааптар болгулаар:
баш аартып, дескинер, карактар
аарышкылыг апаар, куску кээр,
шагыраар, дидирээр, деридер,
чырыктан аңчыгынар апаар бол-
гаш эт-шыңганнар аарышкылыг
болу бээр. А өске ОРВИ үезинде
колдуунда чөдүл, боостар аарыы,
думчук дунары, думаалаары бир
дугаар чергеже үнер. ОРВИ аараан
соонда кижиге 2-3 хонуктан көңүс
анаа апаар болза, грипп соонда
кижиге бодун ийи неделя хире
камнаныры чугула.

КАНЧААР КАМГАЛАНЫРЫЛ?

Ук аарыглардан баш бурунгаар
камгаланыры-биле, бир дугаарын-
да, бо аарыглар непереп эгелзэн
үеде (орай күзүн, эрте чазын) *хөй
кижиге чыылган черлерге барба-
зын кызыдар*. Ылаңгыя бичии уруг-
ларны садыг-магазин, кинотеатрже
аппарган херээ чок. Хөй улус ара-
зында аарыг кижилер туруп болур,
ынчангаш кевин херекчөк таварыл-
галарда чаш уругларны аарыг
айыылыңа таварыштырбас болза
эки.

Арыг агаар тынар. Чурттап-
ажылдап турар черни доктаамал
агаарладып ап турар, арыг агаарлыг
черлерге селгүүстээр, кылаштар.

Арыг-силиг чорукту шыңгы
сагыр: доктаамал холдарын са-
ваңнанып чуп ап турар, хирлиг хол-
дары-биле аксы-думчуунга, карак-
тарыңа дегбес, аргалыг болза,
кезээде спирт холумактыг шык
салфеткаларны бодунга ап чоруур
болза эки.

Хун чурумунче, ылаңгыя бичии
уругларның, шыңгы кичээнге
салыр: эки удуур, шын чөмөннөр,
хөй ногаа-чимис аймаан чөмгө
ажылгаар, эмин эрттир хөй күш
үндүрүп ажылдавас, гимнастика,
зарядканы утпас.

Кандыг-даа «думаалаар аарыг-

лардан» ыт-кады хандызы дыка
дузалыг болур. Ук кат мага-боттун
аарыгларга удур демисел чорудар
күжүн быжыглап, кадыкшырын
дүргедиптер болур. Оон аңгыда
чоннуң хөй чүс чылдарда ажылдап
келгени согуна, чеснок дузазы-биле
аарыглардан камгаланыр аргазын
база ажылдап турары артык эвес.
Оларны үүрмектээш, хүнде 2-4
катап 10-15 минута дургузунда чыт-
таарга дыка ажыктыг. Ону 10-15
хонук иштинде-даа үргүлчүлөп
болур азы чөмгө доктаамал
ажылгаар. Бичии садик назылыг
уругларның мойнунга чесноктан
чинчилер дизии кылып бээр болза,
база дыка эки болур.

Аарыглардан камгаланыры-
биле ажылгаар эм-таң аймаанга
хамаарыштыр бир дугаарында
чугулап демдегеп каар чүүл —
грипп азы ОРВИ-ден антибиотик-
тер-биле эмнелмес! Чүгө дизе, ук
эмнер вирустарга удур ажылда-
тынмас болур. Грипп азы ОРВИ
үезинде вирустарга удур ажылгаар
(противовирусные) эмнерни
ажылдап болур.

А аарыгдан баш бурунгаар
камгаланыры-биле оксолиновая,
вифероновая мазь деп эмнерни
ажылдап болур: хүнде каш катап
думчуктуң иштин чаап ап турар,
ылаңгыя бажыңдан үнерде азы
аарыг кижиге ужуражыр апаар-
ганда. Витамин С-ти хүнде 0,5 г.
10-12 хонук дургузунда аарыгдан
камгаланыры-биле ижерги ажыктыг.

Грипп болгаш ОРВИ аарыг-
лардан баш бурунгаар камгалаар
болгаш эмнээр эки эм кылдыр
лейкоцитарлыг интерферон бодун
бадыткаан. Бо эмниң өске багай
салдары чок, бичии уругларга суг-
дыка таарымчалыг. Интерфероннуң
думчукче дамдыладыр, ужазынче
сугар лаа хевирлиг эмнери турар.
«гриппферон», «виферон» деп
эмнерни бир хар четпзэн чаш
өпояларга безин ажылдап болур.
Оон аңгыда, арбидол, циклоферон,
амиксин деп эмнерни сүмелеп
болур. Гриппке удур ремантадин
деп эмни ажылдап турар.

Аарыгга удур ажылгаар эм-таң
аймаа хөй, ыңчалза-даа номчукчу-
ларга, ылаңгыя ада-иелерге кан-
дыг-даа эмни ажылгаар бетинде эм-
чи-биле сүмележиپ алырын са-
гындырып каары артык эвес. Бир
кижиге тааржыр эм өске кижиге
таарышпас бооп болур дээрзин
утпаңар.

ААРЫЙ БЕРГЕН БОЛЗА...

Бир эвес грипп азы ОРВИ-ден
аарый берген болза, ылаңгыя бичии
урууңар, огуңар аарый берген
болза, дарый орунга чыттыргаш,
бажынче эмчини кыйгыртыр. Эмчи
келгичеге 1 таблетка парацетамол-
ду берип болур. Малиналыг, липа-
лыг, ары чигирлиг азы ыт-кады
хандылыг суксунну, лимоннуң шай-
ны ижиртир. Аарый берген кижиге
хөй суксун ижерги чугула. Аарыг
кижини, аргалыг болза, өг-бүлениң
өске кижигүннеринден аңгылаар,
оожум-дыштыг чыттырар. Эьди
эмин эрттир изип турар болза, ону
бадырып болур. Ынчалза-даа эт
изири дээрге-ле организмниң
аарыг-биле демисежип турары ол
дээрзин утпас болза эки. Ынчангаш
38 градус ашпас болза, эт изии
бадырар эмнер берген херээ чок.
Аарыг кижиниң чыдар өрээли арыг-

Тыва Республиканың Арга-арыг ажыл-агыйының талазы-биле күрүне комитеди

1. Ниити шөлү 10654 га, ыяш белеткелиниң чылда хемчээли 12,6 муң кб м., хуусаазы 20 чыл дургузунда «Тожу лесничествозу» КА-ның арга-арыгны ажыл-агыйының регламенттеринде доктааткан параметрлеринге дүүштүр чер участоктарын арендаарының керээлерин чарар эргени садар талазы-биле 2012 чылдың 01.26-да №9-ар/2011 аукционну эрттирериниң дугайында дыңнадып тур.

1. Садыглажышкынның хевирин: аас-биле садыглажышкын хевирлиг аукцион.

2. Аукционнун организакчызы: Тыва

А/ч №	Арга-арыг участогунун кадастр дугаары, арга-арыг даңзы-зында күрүне учедунун номери	Турар чери		Кварталдың тускайлаан шөлүнүн №	Шөлү (га)	Ажылгалдың чөпшээрэн хевирин	Аукционга кирген чүүлүн эге өрттээ (чылда аренда төлөвиринин эге хемчээли) рубль-биле	Долааның түнү (рубль-биле)
		Лесничество	Лесничествонун участогу					
1.	144-2011-10	Тожу	Сыстыг-Хем	148-151, 182-184, 201, 202, 225	10654/12600	Ыяш белеткели 20 чыл	263103,05	263103,05

арга-арыг участогу тодараттынмаан, ажыл-агыйына кызыгаарлаашкын тургуспаан.

4. Аукционга киржириниң чагыын кирип эгелээр хүнү болгаш хуусаазының доостуру: аукционга киржириниң чагыын 667011, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу, 1 «б», кабинет №131—арга-арыг ажыл-агыйы болгаш арга-арыгны катап тургузар килдиске 2011 чылдың ноябрь 24-тен 2011 чылдың декабрь 19-ка чедир ажыл хүннеринде болгаш ажыл шактарында (8.00 шактан 17.00 шакка чедир, тус черниң шагы) хүлээп алыр. Бодунга долааны төлээниң фактызын бадыткап турар документини (төлөвир поручениезин) ап алыр.

5. Аукционну эрттирер чери болгаш хүнү: 667011, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу, 1 «б», кабинет №131—арга-арыг ажыл-агыйы болгаш арга-арыгны катап тургузар килдис, 2012 чылдың январь 26-да, 14.00 шакта (тус черниң шагы-биле).

6. Албан-езуунуң сайтызы: аукцион дугайында документтерини Интернет четкизинде «www.gov.tuva.ru» деп албан-езуунуң сайтызында кириген.

7. Аукционнун базымы—аукционга кирген чүүлүн эге өрттээниң (чылда аренда төлөвиринин эге

Республиканың Арга-арыг ажыл-агыйының талазы-биле күрүне комитеди

Адреси: 667011, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу, 1 «б», кабинет №131—арга-арыг ажыл-агыйы болгаш арга-арыгны катап тургузар килдис. Телефон: 8(394-22) 6-19-18, факс: 6-11-94, E-mail: gk117@nxt.ru

3. Аукционнун салыы: ыяш белеткээри-биле арга-арыг участогу арендаарының дараазында керээлерин чарар эргени садары:

хемчээлиниң) 5 хуузу.

8. Аренда керээзин чарарының хуусаазы: аукцион протоколунга ат салган хүнден он хонуктун дургузунда чарар ужурлуг.

9. Долаа болгаш ону төлээриниң чурумунун дугайында медээлер: аукционга киржири-биле 2011 чылдың декабрь 19-ка чедир аукцион единицаның эге өрттээниң 100 хуузу хемчээлдиг долаа акшаны аукцион организакчызының агар санынче төлөвир поручениези-биле шилчидер:

Получатель: УФК по Республике Тыва (Госкомлес РТ/л/с 05122009940)

Банк реквизиттери:

ИНН 1701046164; КПП 170101001

р/сч.40302810800002000002 ГРКЦ НБ Рес.Тыва Банка России г.Кызыла БИК 049304001. «Төлөвириниң ады» дээн черге «Арга-арыгның №8-ар/2011 аукционунга киржилге дээш долаа акша» деп айтыры албан.

10. Аукционга киржириниң дугайында долу медээлерни болгаш документтерни аукционнун организакчызындан ап болур силер, телефону 8 (394-22) 6-19-18, харылзажыр кижиге—Татьяна Михайловна Ананьина.

2011 чылдың 10.20-де №7-КР/11 аукционнун түңнелдериниң дугайында ОТЧЕТ

2011 чылдың октябрь 18-те арга-арыгның өзүмнерин садарының керээлерин чарар эргени садар талазы-биле №7-кр/11 аукционга киржириниң чагыгларының протоколунга үндөзилээш база арга-арыгның участоктарын арендаарының керээлерин чарар эргени садар талазы-биле Тыва Республиканың Арга-арыг ажыл-агыйы талазы-биле күрүне комитединиң 2011 чылдың сентябрь 29-та №415 дужаалында

бадылаттынган чурумунга дүүштүр аукцион эгелээринге чедир 3 бижимел чагыг кирген, бүгү 3 чагыгны күштүг деп санаан. Садыглажырын күзгүн аукцион киржикчилеринден оларның долаа түнүн төлээниң бадыткап турар документтерин алган, ол дугайында медээни аукционга киржириниң чагыгларын хүлээп алганының 2011 чылдың октябрь 18-те протоколунда айткан.

А/ч №	Турар чери		Кварталдың (хуваалдааның) №	Ыяштын хемчээли (куб)		Породазы	Шөлү (га-биле)	Ажылгалдың чөпшээрэн хевирин	Аукционга кирген чүүлүн эге өрттээ (рубль-биле)	Долааның түнү (рубль-биле)
	Лесничество	Лесничествонун участогу		Шупту	Ооң иштинде тудуг ыяжы					
1.	Тожу	Сыстыг-Хем	139/35, 36,39	386	-	Л	3,6	Ыяш белеткели 1 чыл	1773,8	177,4
2.	Тожу	Сыстыг-Хем	111/39	288	-	Л	1,1	Ыяш белеткели 1 чыл	1331,4	133,14
3.	Чадаана	Чадаана	153/53	363	316	Л	10,8	Ыяш белеткели 1 чыл	41974,38	4197,44
			Шупту:	1037	316		15,5		45079,58	4507,98

аукционну болбаан деп санаан, чүге дээрге аукцион единицаларының аайы-биле чагыглар киририниң хуусаазы доозулгужеге чедир чүгле чаңгыс чагыг кирген.

Арга-арыгның өзүмнерин садып алырының-

садарының керээлерин аукцион единицаның эге өрттээ-биле он хонуктун дургузунда (2011 чылдың октябрь 30-ге чедир) аукционнун организакчызы-биле (ТР-ниң Арга-арыг күрүме-биле) чарарын аукционнун киржикчилеринге саналдаан.

Юбилейиңер-биле!

Шагаан-Арыг хоорайда библиотека херээниң албан-хаакчызы, кады төрээнери—бистерниң эң бичини, эртем-билиглиг, хүндүлүг дуңмавыс **Салбаккы Сагаановна БАДЫ** Кызыл-Дагның Күзег-Бажы чуртувуска башкы айында төрүттүнүп, төк кээп дүшкенинден бээр 50 50 артты ажа берген.

Ынчангаш дуңмавыска кезээде хөрек-чүрээ хостуг, эки болзун, бодал-күзели бүдүп-ле чорзун деп күзев сеткиливис ханызындан байыр чедирип тур бис.

Аткаар болгаш ишкээр аккан ийи хемнин ортузунда Алаак ишти шынаа черде чуртувуска Казанакка төрүттүнген дуңмавыс ам Кижиге болган, 50 харже кирипиткен. Кара-Кат деп, Эртинеп деп ийи оглун Кижиге болуп, ажыл-ишке мергезизин, Келин кыстар кедилгиле болзун ам деп, Херин бодал, ындын бодал күзевдвис. Үе-шагның маңы дүрген, билдирбес-тир, Үүле-херек, ажыл-ишке алзывиткаш, Юбилейин эрттирптер часкан-дыр бис. Үнген дөзүн, дазылдарын, кады төрөөн төрөлдери Акың болгаш угбаларың—бистер бөгүн Аас-кежиин, эки чүүлдү күзевишаан, Алгап тур бис, эки чүүлдү йөрээп тур бис, Аккыр-ногаан кадак сунуп мөгөйдивис.

Чеди-Хөлде акызы Роман, Шагаан-А Булуң-Теректе угбалары Света, Нурусья,

«ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ АВТОМОБ ОРУКТАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ» КҮРҮНЕ АЛБАН ЧЕРИНИҢ

дыңнадыры болза, «Эйлиг-Хем», «Кара-Х» болгаш «Дерзиг-Аксы» паром кижиглер 2011 чылдың октябрь 31-ден эгелеп ха

Прокурор хына

СУГ ХИРЛЕНДИРЕР БОЛЗА

Барыин-Хемчик кожууннун прокурорунун бүдүрүлгө кооперативи» КХН-ге хамаарыштыр де турар хүрээлелге хамаарыштыр багай салдар ч дээш төлөвир кылырының дугайында негелдезин суду хандырган.

Долгандыр турар хүрээлелге чедирген когаралын төлээр болгаш чогуур төлөвирни киририниң дугайында «Энкор» бүдүрүлгө кооперативи» КХН-ге хүлээндирериниң дугайында делегния прокурор судче кириген. Ол бодунуң хоойлу езугаар негелдезинге «Энкор» бүдүрүлгө кооперативи» КХН «Долгандыр турар хүрээлелдин камгалалының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 16 болгаш 22 чүүлдерин хажыдып турарын айткан. Ажыл-агый болгаш өске-даа ажыл-чорудулганы боттандырып тура, бойдуска салдарны хир-боктуг бүдүмелдерни болгаш өске-даа чүүлдерни, микроорганизмнерни бойдусче төп тургаш чедирер, бүдүрүлгениң болгаш хереглелдин артынчыларын чайладырда шимээн-дааштыг боттандыра чорук дээш төлөвир кылырын ол хоойлуда айткан.

«Энкор» бүдүрүлгө КХН ындыг ажыл түңнелдерин езугаар төлөвир кирибейн турар. боттандырынын, ажылы хайгаарал килдизи-биле кылырын, төлөвирни хуусаада киририн хүлээп прокурор судтан дилзэн. Суд хуралының үези ырылакчының төлээни пр негелдезиниң шынныын болгаш хоойлу хажыды чайладыр дугайында алган соонда, Ростеххайг ле дугуржулганы кылыр төлөвирлерни боттан, аазаан. Талаларны дыңна суд прокурорнун нег хандыра деп шийтпирн алган.

Валерий ВЕ Барыин-Хемчик кож прокурору.

• Бодалдар дизи

Сеткил соруу ол дээрге... чырык черде үнелиг бир чүүл-дүр. Гуань-цзы. Кижиге бүзүрөп, ооң сагыш-сеткилинин өзүлдэин хайгаарал,

сонуургаары—чуртталганы берип турар эки чүүл-дүр. М. Го Эскертинмес кылдыр эрт.

ШЫ

Индекс 667000. Кызыл хоорай, Красноармейская, 100.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазаа. Кол редактор С.С.МОНГУШ.

РЕДАКЦИЈАНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор—2-01-35, редакторунуң оралакчызы—2-19-87, тел: факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия—2-17-91, e-mail: shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru

КИЛДИСТЕР: ниитилел-политиктиг килдис—2-18-10, культура, өөредилге—2-03-88, чагаа—2-17-09, көдээ ажыл-агый, очулга—2-03-87, үлетпүр—2-40-77. Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар. Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама.

Тираж 7000. Чагыг 123. Номерни парлаан дужааганы: график езугаар—21.00, херек кырында—17.00.

АГАР САНЫВЫС: № 40703810900000010000 ОАО НКО "Тыва Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 30101810700000000740 БИК 049304001 Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга болгаш коммуникациялар херектериниң талазы-биле яамызының Ортаакы Сибир регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солуну 2004 чылда 14-те эде бүрүткээн.

Херечилелдин дугаары—ПИ № 16-0510, Индекс 11530, 31730. ТР-ниң «Тываполиграф» ААН-ге парлаан. (Кызыл, Шетинкин-Крат 1).

Солунда парлаттынган материалдарның авторларының бодалдарының туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айтылган саннары болгаш даа фактылары, дыңнадылары дээш авторлар боттары харыылаар.